

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ พร้อมทั้งใช้เอกสารและแนวคิดผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย และนำทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการผลิตภาพยนตร์สารคดี การศึกษารูปแบบโครงการพระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพราชวรวิหารมาประกอบการวิจัย เพื่อใช้เป็นแนวทางกำหนดกรอบ และประเด็นการศึกษาการผลิตภาพยนตร์สารคดี การศึกษารูปแบบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกยสุเทพราชวรวิหารดังนี้

1. แนวคิดที่เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยา มานุษยวิทยา (เชิงวัฒนธรรม)
2. แนวคิดและศักยภาพในการสร้างวัด
3. แนวคิดการพัฒนาส่งเสริมการบริการท่องเที่ยวในวัด
4. นิยามของสถาปัตยกรรมล้านนา
5. ศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม
6. หลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม
7. ชาวล้านนาและการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม
8. ความหมายของเจดีย์
9. ความหมายของวัด
10. ความสัมพันธ์ระหว่าง วัด บ้าน และวัง
11. ประวัติวัดพระธาตุคอกยสุเทพราชวรวิหาร
12. ความหมายของสารคดี
13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
14. กรอบแนวคิดการวิจัย

1. แนวคิดที่เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยามานุษยวิทยา (เชิงวัฒนธรรม)

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2543) กล่าวถึงแนวคิดที่เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยามานุษยวิทยา เป็นแนวคิดในระดับสากลคือ วัฒนธรรมของไทยที่สืบทอดงมที่คนไทยสร้างขึ้นมา 700 กว่าปีนั้น ได้สอดคล้องกับแนวคิดของนักคิดต่างชาติทั้งในอเมริกาและยุโรป คือ ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงคลาสสิก นักคิดทั้งในอเมริกาและยุโรปหลังศตวรรษที่ 16 เชื่อว่าวัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษยชาติมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน แล้วแพร่กระจายไปโดยผ่านการติดต่อทางวัฒนธรรม ทฤษฎีประวัติศาสตร์อเมริกัน เป็นทฤษฎีที่ค้นหากฎเกณฑ์ของกระบวนการทางวัฒนธรรมได้ดี เพราะการสร้างประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของแต่ละสังคมที่เฉพาะขึ้นมา ส่วนทฤษฎีวิทยาการระลึก คือแนวคิดนิยามวัฒนธรรมว่าเป็นรหัสลับหรือกฎเกณฑ์ สำหรับการกระทำหรือพฤติกรรมด้านต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งตรงกับการสร้างงานสถาปัตยกรรมของไทยคือการสร้างพระธาตุเจดีย์ที่มีความงามด้านสถาปัตยกรรมและความงามของศิลปกรรม

2. แนวคิดและศักยภาพในการสร้างวัด

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (2539) กล่าวว่าแนวคิดและศักยภาพในการสร้างวัด เป็นความสามารถพิเศษของชาวเชียงใหม่เพราะเชียงใหม่มีพระธาตุเจดีย์หลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบมีปรากฏมากมาย มากกว่าจังหวัดอื่นๆ ในดินแดนล้านนาด้วยกัน สาเหตุคือเชียงใหม่มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เนื่องจากเคยตกอยู่ใต้อาณาจักรพม่าบ้าง อูรุษยาบ้าง จึงรับวัฒนธรรมผู้มีอำนาจไว้แม้ไม่ตกอยู่ในอำนาจของผู้ใดชาวเชียงใหม่สร้างสัมพันธ์ไมตรีกับอาณาจักรใกล้เคียงและรับเอาวัฒนธรรมมาใช้ ชาวเชียงใหม่รู้จักประยุกต์ศิลปกรรม ประยุกต์สถาปัตยกรรมของวัฒนธรรมอื่นๆ ให้เป็นแบบของชาวเชียงใหม่เอง ทั้งนี้ด้วยศักยภาพหลายประการ เช่น

2.1 ด้านประวัติศาสตร์ของเมืองเชียงใหม่เนื่องด้วยเชียงใหม่เคยเป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนาที่ก่อตั้งขึ้นในพ.ศ. 1839 โดยพระเจ้ามังรายและเป็นอาณาจักรอิสระที่มีความอุดมสมบูรณ์

2.2 ด้านภูมิประเทศซึ่งเชียงใหม่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทยตั้งอยู่เส้นรุ้งที่ 16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 99 องศาตะวันออก สูงจากน้ำทะเลประมาณ 310 เมตร ติดกับจังหวัดใกล้เคียงคือ ทิศเหนือติดกับรัฐฉานของพม่า ทิศใต้ติดกับจังหวัดลำพูนและจังหวัดตาก ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดลำปางและจังหวัดเชียงราย และทิศตะวันตกติดกับจังหวัดแม่ฮ่องสอน ด้วยเหตุนี้จึงทำให้สภาพภูมิอากาศของเชียงใหม่ ค่อนข้างเย็น เฉลี่ยทั้งปี 25.4 องศาเซลเซียส

2.3 ด้านพื้นที่เชียงใหม่มีประมาณ 20,107.06 ตารางกิโลเมตร (12,566,910 ไร่)

2.4 ด้านทรัพยากรธรรมชาติ มีป่าไม้ต่างๆ ที่รวมเป็นวนอุทยานหลายแห่ง เช่น อุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติดอยสุเทพ-ปุย เป็นต้น

3. แนวคิดการพัฒนาส่งเสริมบริการท่องเที่ยวในวัด

นิคม จารุมณี (2544) กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่ต่างๆที่มีความสวยงาม หรือมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และปัจจุบัน แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญใหญ่คือ แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ คือ สภาพหรือสิ่งของต่างๆที่เกิดจากสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวอีกอย่างคือแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ ซากเมืองโบราณ วิหาร เจดีย์ เนื่องจากวัดในเชียงใหม่มีมาก ศิลปกรรมก็ดี ช่างและชาวเชียงใหม่มีศักยภาพการสร้างพระธาตุเจดีย์ทั้งงดงามและแฝงปรัชญาธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ด้วยเสมอ นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังสามารถช่วยพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปะเหล่านี้ไว้ โดยการทำสื่อสารคดีเรื่องการศึกษารูปแบบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหารขึ้น เพื่อเป็นแนวทางของการเผยแพร่ความงดงามอันเป็นเอกลักษณ์ของล้านนาต่อไป

การศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมข้อมูลต่างๆ พร้อมทั้งใช้เอกสารและแนวคิด ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา รูปแบบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร

4. นิยามของสถาปัตยกรรมล้านนา

4.1 สถาปัตยกรรม ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525) หมายถึง ศิลปะหรือวิชาว่าด้วยการก่อสร้าง การประกอบขึ้นด้วยที่ว่าง การปิดล้อม โครงสร้าง ความเคลื่อนไหวที่สัมพันธ์ต่อเวลา เทคโนโลยี แผนโปรแกรม ขั้นตอน โครงการ บริบท และระบบระเบียบ ที่เป็นประโยชน์ต่อการใช้สอยและความหมายทางความงามและจิตใจ

4.2 สถาปัตยกรรม หมายถึง การออกแบบก่อสร้างสิ่งต่างๆ เช่น สถูป เจดีย์ อนุสาวรีย์ เป็นต้น รวมทั้งสิ่งก่อสร้างที่คนทั่วไปอยู่อาศัยได้ นอกจากนี้ยังรวมถึงการกำหนดผังบริเวณต่างๆ เพื่อให้เกิดความสวยงามและเป็นประโยชน์แก่การใช้สอยตามต้องการ งานสถาปัตยกรรม เป็นแหล่งรวมของงานศิลปะทางกายภาพเกือบทุกชนิด และมักมีรูปแบบแสดงเอกลักษณ์ของสังคมในช่วงเวลานั้นๆ สามารถแบ่งลักษณะงานของสถาปัตยกรรมออกได้เป็น 3 แขนง ดังนี้

4.2.1 สถาปัตยกรรมออกแบบก่อสร้าง เช่น การออกแบบบ้านเรือน

4.2.2 ภูมิสถาปัตย์ เช่น การออกแบบวางผังจัดบริเวณ วางผังต้นไม้ จัดสวน

4.2.3 สถาปัตยกรรมผังเมือง ได้แก่ การออกแบบบริเวณเมืองให้มีระเบียบ สะอาด ซึ่งมีความรวดเร็วในการติดต่อ และถูกหลักสุขาภิบาล เรียกผู้สร้างงานสถาปัตยกรรมว่า สถาปนิก

4.3 สุนทรียภาพ หมายถึง ความรู้สึกถึงคุณค่าทางความงาม สุนทรียภาพเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มองเห็นว่าสิ่งใดงาม เกิดคุณค่าภายในจิตใจของมนุษย์ และคุณค่าของความงามในจิตใจ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์และจินตนาการ

4.4 สุนทรียภาพในงานสถาปัตยกรรม Paul-Alan Johnson (1914) รวบรวมความหมายของสุนทรียภาพในงานสถาปัตยกรรมไว้หลายประเด็นดังนี้

4.4.1 สุนทรียภาพ หมายถึง ความสมมาตรของรูปแบบที่จับในตัวเองเมื่อทุกส่วนรวมกันอย่างเหมาะสม

4.4.2 สุนทรียภาพในงานสถาปัตยกรรม หมายถึง ความงามและความเหมาะสมที่เห็นพ้องต้องกัน ความกลมกลืนระหว่างมนุษย์และสถาปัตยกรรม ความงามของรูปแบบ สิ่งที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมนุษย์ ลักษณะของสถาปัตยกรรมที่แสดงออกมาและการจัดองค์ประกอบที่เหมาะสม

4.4.3 สุนทรียภาพในความหมายของสถาปนิกทั่วไป หมายถึง ความงาม รูปแบบองค์ประกอบความกลมกลืน ลักษณะ และรสนิยม

4.5 วิวัฒน์ เตมียพันธ์ (2530) ได้เขียนความหมายเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมมีใจความว่า สถาปัตยกรรม มิใช่ผลผลิตทางการแก้ปัญหาด้านเทคนิควิทยาการก่อนการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมเท่านั้น แต่สถาปัตยกรรมก็ยังเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงโลกทัศน์และความต้องการที่อยู่เหนือสภาวะทางกายภาพ อันเป็นความต้องการที่ลึกซึ้ง เพื่อหวังจัดความกลัวและสร้างความหวังอันเป็นอุดมคติของชีวิต

5. ศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรม

น. ณ ปากน้ำ (2520) กล่าวไว้ว่าเนื่องด้วยสมัยอยุธยาเป็นศาสนาประจำชาติ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ เป็นอัครศาสนูปถัมภกพระพุทธศาสนา ราษฎรส่วนใหญ่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดการสร้างสรรคศิลปกรรม ในรูปของงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และจิตรกรรม ยังมีการสร้างสรรค์ศิลปกรรมด้านอื่นๆ งานศิลปกรรมเพื่อการเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ เช่น พระราชวัง เป็นต้น ศิลปกรรมสมัยอยุธยามีการสร้างสรรคหลายสาขา ได้แก่

5.1 สถาปัตยกรรมหมายถึงศิลปะในการก่อสร้าง สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาสมัยอยุธยา ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ยุค คือ

ยุคที่ 1 ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) จนถึงสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (พระเจ้าสามพระยา)

ยุคที่ 2 นับตั้งแต่พุทธศักราช 893-1991 เมื่อแรกตั้ง กรุงศรีอยุธยา ไทยได้รับอิทธิพลของศิลปะขอม จึงนิยมสร้างตามศิลปะแบบลพบุรี โดยมักสร้างพระสถูปที่เป็นหลักของพระอารามเป็นปรางค์ตามแบบเขมร ดังเช่น วัดพุทธไสสวรรค วัดราชบูรณะ วัดมหาธาตุ

ยุคที่ 3 ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองจนถึงสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ) พระองค์ได้เสด็จไปประทับที่พิษณุโลก บรรดาช่างหลวงจึงได้รับเอาศิลปะแบบสุโขทัยเข้ามาเผยแพร่ในอยุธยา จึงเกิดความนิยมสร้างพระสถูปเป็นเจดีย์ทรงลังกาแบบสุโขทัย แต่ดัดแปลงให้สูงชะลูดกว่า เป็นลักษณะเฉพาะของสมัยอยุธยา เช่น พระเจดีย์ใหญ่ 3 องค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ และพระเจดีย์ใหญ่ที่วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นต้น พ.ศ. 2172-2275 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองทรงปราบปรามเขมรกลับมาอยู่ในอำนาจของไทยอีก ไทยจึงได้รับเอาวัฒนธรรมเขมรเข้ามาใหม่ ลักษณะสถาปัตยกรรมจึงเป็นแบบอย่างศิลปะเขมร เช่น พระปรางค์ประธานที่วัดไชยวัฒนาราม นอกจากนี้ยังมีการสร้างพระเจดีย์เหลี่ยมหรือเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองขึ้นด้วย ซึ่งสร้างที่วัดชุมพลนิกายาราม บางปะอิน เป็นต้น

ยุคที่ 4 ตั้งแต่สมัยพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) จนถึงสิ้นสมัยอยุธยา พ.ศ. 2275-2310 ไทยยังคงนิยมสร้างเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองเหมือนยุคที่ 3 เช่น ฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยม ซึ่งมุมแต่ละเหลี่ยมจะย่อมุมแบ่งออกไปอีกสามมุมรวมเป็นสิบสองมุม นอกจากสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนาแล้ว ในสมัยอยุธยายังมีการสร้างสรรค์ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เช่น สมัยสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรถ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้จ้างช่างผู้เชี่ยวชาญตะวันตกออกแบบและสร้างกำแพงเมือง ป้อมปราการ ปราสาทพระราชวัง เป็นต้น สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้ปรากฏสิ่งก่อสร้างจำนวนมาก เช่น พระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ สร้างเป็นตึกสองชั้นแบบตะวันตก มีการวางท่อส่งน้ำกล้ำระบบประปาส่งน้ำจากทะเลชุบศร และมีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่ห้วยชันเหล็กเข้ามายังพระราชวัง

5.2 ประติมากรรม หมายถึง ศิลปะในการปั้น หล่อ หรือ แกะสลัก ส่วนใหญ่ของอยุธยา คือ การสร้างพระพุทธรูปด้วยสำริด ในช่วงก่อนสมัยอาณาจักรอยุธยา ดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นที่ตั้งอาณาจักรที่มีศิลปะเป็นของตนเอง เช่น แคว้นทวารวดี แคว้นละโว้ (ลพบุรี) ในสมัยอยุธยาตอนต้นได้รับอิทธิพลศิลปะแบบทวารวดี (มอญ) กับลพบุรี (ขอม) ผสมผสานกัน เรียกว่า ศิลปะแบบอู๋ทอง พระพุทธรูปแบบอู๋ทองของอยุธยาจะมีพระพักตร์เป็นเหลี่ยม สมัยต่อมาได้รับอิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัยเข้ามา แต่ยังมีอิทธิพลศิลปะแบบอู๋ทองผสมอยู่ ต่อมาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง อยุธยาได้เขมรกลับมาเป็นประเทศราชอีกครั้ง การสร้างพระพุทธรูปสลักด้วยศิลาทรายสีแดงตามแบบเขมร พระพุทธรูปมีพระเนตรและพระโอษฐ์เป็นขอบสองชั้น หรือมีพระมัสสุเหนือพระโอษฐ์ สมัยอยุธยาตอนปลายนิยมสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่อง ซึ่งมี 2 แบบ คือแบบ

ทรงเครื่องใหญ่อย่างกษัตริย์ทรงมงกุฎยอดแหลม และแบบทรงเครื่องน้อย สวมชุดหน้าเชิด พระพุทธรูปยืนนิยมสร้างปางประทานอภัย รูปแบบที่ยกพระหัตถ์ 2 ข้าง เรียกว่า ปางห้ามสมุทร รูปแบบที่ยกพระหัตถ์ขวา เรียกว่า ปางห้ามญาติ รูปแบบที่ยกพระหัตถ์ซ้ายเรียกว่า ปางห้ามพระ แก่นจันทร์ เป็นต้น

5.3 จิตรกรรม หมายถึง ศิลปะในการวาดภาพ ระบายสี จิตรกรรมสมัยอยุธยาเป็น ศิลปะที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ภาพจิตรกรรมมักเป็นภาพพุทธประวัติศกคและไตรภูมิ ใน สมัยอยุธยาตอนต้นรับอิทธิพลศิลปะแบบลพบุรี (ขอม) สุโขทัย และศิลปะลังกา นิยมใช้สีชาว แดง ดำ และปิดทองบนภาพ ในสมัยอยุธยาตอนกลางรับอิทธิพลศิลปะแบบสุโขทัย ใช้สีระบายภาพมาก ขึ้นอีกครั้ง ช่างของอยุธยาได้พัฒนาความสามารถโดยการนำสีต่างๆ เช่น เขียว ฟ้า หรือม่วงมาใช้ ภาพวาดสีสดใสมิชีวิตชีวา โดยมีลักษณะภาพบุคคลและลวดลายเป็นแบบอยุธยา แต่เขียนภาพ ทิวทัศน์ตามแบบจีน

5.4 ประณีตศิลป์ หมายถึง งานศิลป์ที่มีความประณีต อาจเป็นงานสถาปัตยกรรม หรืองานประติมากรรมก็ได้ งานประณีตศิลป์สมัยอยุธยามีความงดงามเหนือศิลปะแบบอื่นที่เป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ

5.4.1 เครื่องไม้จำหลัก เช่น บานประตู พระพุทธรูป มณฑป 5 ยอด ผู้เก็บ หนังสือ นอกจากนี้ยังมีเครื่องไม้จำหลักรูปประติมากรรมประเภทลอยตัว เช่น กิณี ครุฑ สัตว์ใน นิยาย

5.4.2 ลายรดน้ำ ลายรดน้ำประกอบด้วย การลงรักเขียนลายด้วยน้ำยาคาลและ ปิดทองรดน้ำ ทำได้ทั้งบนแผ่นไม้ แผ่นโลหะ พื้นปูน ผิวเครื่องเงิน ดินเผา ฯลฯ ผลงานที่พบ เช่น บานประตู หน้าต่าง โบสถ์และวิหาร ผู้พระธรรม

5.4.3 เครื่องมุก เป็นงานที่ใช้เปลือกหอยมุกมาเลื่อยกลุลาย แล้วนำมาปะ ติดด้วยรักประดับภาชนะต่างๆ เช่น ตู้ บานประตู หน้าต่าง เป็นต้น เครื่องมุก สมัยอยุธยามีฝีมือ ประณีตงดงามมาก โดยเฉพาะบานประตูพระอุโบสถประดับมุก ซึ่งเริ่มสร้างครั้งแรกในรัชกาล สมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) ซึ่งงดงามมาก

5.4.4 เครื่องถม งานประณีตศิลป์เกี่ยวกับการออกแบบลวดลาย มีเครื่องถม คำเครื่องถมเงิน เครื่องถมทอง และเครื่องถมตะทอง ซึ่งก็คือถมเงินที่มีทองแดงระบายตามลายที่เป็น คอกเป็นช่องได้ระยะกัน

5.4.5 เครื่องทองประดับงานที่พบเช่นเครื่องราชูปโภคของพระมหากษัตริย์เครื่อง ทองประดับอัญมณี ทองพระกร แหวนตรา เป็นต้น

บรรดาสิ่งของเครื่องใช้ที่ขุดค้นพบในพระเจดีย์และพระปรางค์ต่างๆ บรรจุอยู่ในกรุข้างใต้โบราณสถานมักมีการค้นพบผอบ หรือพระเจดีย์เล็กๆ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ สิ่งของมีค่าต่างๆ เช่น พระพุทธรูปทองคำ แก้วแหวนเงินทอง ที่มีผู้ใจบุญบริจาค กรุที่สำคัญ ได้แก่ กรุวัดราชบูรณะ สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ทรงสร้างในบริเวณที่ถวายพระเพลิงเจ้าอัยกับเจ้ายี่ ภายในกรุพบเครื่องราชูปโภคทองคำประดับอัญมณี และพระพุทธรูปทองคำและเงิน ปัจจุบันถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

6. หลักการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม

การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การดูแลรักษา การชะลอความเสื่อมสภาพ และความชำรุดโทรมของงานสถาปัตยกรรมประเภทต่างๆ ซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อมรอบงานสถาปัตยกรรมด้วย การอนุรักษ์มีการดำเนินงานหลายระดับ ได้แก่ การป้องกันการเสื่อมสภาพ การรักษาสภาพ การเสริมความมั่นคงแข็งแรง การบูรณะ การจำลองแบบ การสร้างขึ้นใหม่ และการประยุกต์การใช้สอย (กรมศิลปากร, 2531:29-31) พร้อมทั้งกำหนดกรอบของการอนุรักษ์ที่จะดำเนินการระดับใด ส่วนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบเศรษฐกิจ สังคมของแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชุมชนด้านกายภาพ การอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมมีหลักการดังนี้

6.1 ทำการศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการและวิธีการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมแต่ละแห่ง

6.2 กำหนดกรอบการอนุรักษ์ให้ชัดเจนว่าจะอนุรักษ์อย่างไร และระดับใด อาจเป็นการทำงานรักษา การปฏิสังขรณ์ หรือการบูรณะ (ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528)

7. ขาวล้านนาและการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรม

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสามารถเชิงสร้างสรรค์ เป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องการสร้างสิ่งต่างๆ ให้แปลกไปจากเดิมเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เรารับรู้กันโดยทั่วไปว่า การที่มนุษย์สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ที่เป็นรูปธรรมนั้นเป็นการสร้างศิลปะให้เกิดขึ้น โดยเจตนาของมนุษย์

อารี สุทธิพันธ์ (2528) ได้กล่าวถึงเหตุผลของการที่มนุษย์เราสร้างสรรค์ศิลปะขึ้น เนื่องจากมนุษย์มีความอยากรู้อยากเห็น เป็นสัตว์สังคม เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความเป็นธรรมชาติต้องการสร้างสิ่งต่างๆ ที่ตนรับรู้ หรือต้องการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิต โดยที่ความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นความสามารถที่จะรวบรวมสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันเข้ากับสิ่งใหม่ รูปธรรมใหม่และอาจนำไปใช้ใน

แง่ใดแง่หนึ่ง ความสามารถนี้แสดงออกโดยตอบสนองต่อสิ่งเร้า โดยสิ่งเร้านั้นจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิดต่อเนื่องสัมพันธ์กันไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ

ศิลปะ พีระศรี (2551) ให้นิยามของคำว่า “ศิลปะ” ในหนังสือศิลปะสงเคราะห์ว่า “ศิลปะ” หมายถึง งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด เช่น ตัดเสื้อ สร้างเครื่องเรือน ปลูกต้นไม้ เป็นต้น อย่างนี้เป็นศิลปะที่มีความหมายกว้าง ศิลปะที่มนุษย์สร้างนั้น ในระยะแรกมนุษย์ต้องการถ่ายทอดความสามารถในการเลียนแบบสิ่งที่มองเห็น (Art is the Imitation of Nature) และเพื่อเอาใจธรรมชาติตามลัทธิความเชื่อธรรมชาตินิยม (Naturalism)

ในการถ่ายทอดสิ่งที่มองเห็นจากโลกภายนอก ตามความประทับใจในวัตถุและเหตุการณ์ โดยศิลปินอาจเลือกถ่ายทอดเท่าที่จำเป็น ตามที่เห็นว่าเหมาะสม ซึ่งจะแตกต่างจากการลอกแบบมาก ซึ่งเน้นคุณค่าใกล้เคียงกับต้นแบบมากที่สุด

มนุษย์นั้นเลือกที่จะแสดงออก ตามปริมาณธรรมชาติโลกภายนอกและภายใน และอยู่ในขอบข่ายที่ส่งเสริมให้ผู้ชมมีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวอย่างเหมาะสม การสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างและสถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อของชาวล้านนา นั้น เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์ ช่วยให้บรรลุมุ่งหมาย ตามปรัชญาของชุมชนในความเชื่อเรื่องผี โดยรูปธรรมที่ชาวล้านนาสร้างขึ้นเป็นที่อยู่หรือสภาพแวดล้อมที่เป็นสถานที่เคารพ โดยตอบสนองต่อจินตนาการและความอยากรู้ อยากเห็นของมนุษย์ การสร้างสรรค์ของการอยู่ร่วมกัน

ด้านจินตนาการ (Imagination) ความรู้สึกรับรู้ (Perception) ในประสบการณ์แบบส่วนตัว และแบบส่วนรวม จนกระทั่งความคาดหวังและต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านดีของชีวิต

ลำดับในความคิดสร้างสรรค์นั้นสามารถแบ่งเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (Preparation)
2. ขั้นลงมือคิด (Illumination)
3. ขั้นลงมือทำ (Incubation)
4. ขั้นสำเร็จ (Discovery)

ในแรกเริ่มของการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมของคนล้านนา นั้น ขั้นแรกของการสร้างสรรค์สถา (ช่าง) จะได้รับความไว้วางใจและมอบหมายจากสมาชิกในครอบครัว หรือของชุมชนให้เป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานบนพื้นฐานของจินตนาการและทักษะฝีมือเชิงช่างของสถาปณ์ผู้ถูกมอบหมาย โดยอาศัยทั้งความสามารถและประสบการณ์ของช่างในสมัยนั้น

8. ความหมายของเจดีย์

8.1 น. ณ ปากน้ำ (2529) กล่าวว่าไว้ว่า พระเจดีย์ เป็นชื่อเรียกสิ่งก่อสร้างในงานสถาปัตยกรรมไทยประเภทหนึ่ง มีรูปทรงฐานคล้ายรูปกรวยแหลม นิยมใช้เป็นหลักประธานของวัด ในฐานะที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าหรือในฐานะสื่อสัญลักษณ์แทนของพระสัมพันธัญญะ คำว่าเจดีย์มีที่มาจากคำว่า “เจติยะ” ในภาษาบาลี หรือ “ไจตย” ในภาษาสันสกฤต ซึ่งจะมีความหมายที่กว้าง เพราะหมายถึงสิ่งที่ใช้เป็นอนุสรณ์ให้ระลึกถึงหรือสิ่งที่สร้างขึ้นเป็นเครื่องรำลึกทั้งนี้เฉพาะแต่เจดีย์ครั้งหลังพุทธกาลที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น มีการกำหนดให้สร้างขึ้น 4 อย่างได้แก่

8.1.1 ธาตุเจดีย์ คือ สิ่งก่อสร้างอย่างที่เรียกว่า “พระสถูป” ที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

8.1.2 ธรรมเจดีย์ คือ พระธรรมคำสั่งสอนทั้งมวลของพระพุทธเจ้า ทั้งที่จารึกลงเป็นพระคัมภีร์หรือหนังสือ เช่น คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือแผ่นจารึกอักษรธรรม เป็นต้น

8.1.3 บริโลกเจดีย์ คือ สถานที่สำคัญ 4 แห่ง ที่เคยเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธองค์เมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ซึ่งทรงอนุญาตให้ใช้เป็นสังเวชนียสถานสำหรับพุทธศาสนิกชนใช้เป็นที่รำลึกถึงพระองค์ ได้แก่

- (1) ป่าลุมพินีวัน เมืองกบิลพัสดุ์ สถานที่ทรงประสูติ
- (2) ต้นโพธิ์ ตำบลพุทธคยา สถานที่ทรงตรัสรู้
- (3) ตำบลอิสิปตนมฤคทายวันเมืองพาราณสีสถานที่ปฐมเทศนา
- (4) สาละวันเมืองกุสินาราสถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพาน

8.1.4 อุเทติกะเจดีย์ คือ สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่ออุทิศต่อพระพุทธองค์ เช่น พระพิมพ์ดินเผา พระพุทธรูปจำลอง เป็นต้น

เชื่อกันว่ารูปแบบลักษณะเดิมของ “พระสถูป” นั้น มาจากการอิงแบบอย่างลักษณะของเนินดินที่พูนเป็นโคก ตรงที่ฝังอัฐิธาตุในวัฒนธรรมของชาวอินเดีย นิยมให้มีการป้อนหรือฉัตรบนโคกนั้นเพื่อแสดงเกียรติยศสำหรับบุคคลสำคัญซึ่งในเวลาต่อมาเมื่อมีการสร้างเป็นพระสถูป ก็อาศัยรูปแบบลักษณะนั้น โดยเฉพาะพระสถูปของพระพุทธองค์ นอกจากสร้างเป็นรูปโดมกลมใหญ่บนฐานสูงและทำเป็นเสาหินรับแผ่นหินกลมอย่างฉัตรแล้ว การทำเป็นบัลลังก์รูป 4 เหลี่ยมเหนือยอดพระสถูปกลมเพื่อตั้งรับฉัตร ถิ่นนับได้ว่าเป็นการสร้างสัญลักษณ์เพื่อให้หมายถึง “พระรัตนบัลลังก์” แห่งการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง และองค์ประกอบดังกล่าวนี้เองคือที่มาของการพัฒนารูปแบบพระสถูปเจดีย์ที่ให้อิทธิพลต่อกลุ่มประเทศต่างๆ ที่รับและนับถือพระพุทธศาสนาต่อจากอินเดียในเวลาต่อมา

8.2 พระเจดีย์ในประเทศไทย จากหลักฐานที่ปรากฏที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดเท่าที่พบได้ในปัจจุบันคือสมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11-18) ซึ่งส่วนใหญ่พังทลายเหลือแต่แนวฐาน จึงต้องสันนิษฐานรูปแบบจากพระสถูปจำลองขนาดเล็ก หรือจากภาพปูนปั้นเหนือผนังถ้ำบางแห่งหรือจากภาพสลักบนใบเสมาสมัยเดียวกันทำให้พอเห็นได้ว่ามีองค์ประกอบสำคัญ 4 อย่าง คือ ฐาน องค์ระฆัง บัลลังก์ และยอดซึ่งเป็นแบบแผนที่ได้รับมาจากต้นแบบในอินเดีย สมัยต่อมาจึงได้พัฒนารูปแบบต่างๆ ไปตามยุคสมัยจวบจนถึงปัจจุบัน ภายใต้รูปแบบและลักษณะที่ตั้งอยู่บนกรอบโครงรูปทรงหลักที่มีอยู่ 4 แบบคือ

8.2.1 เจดีย์ทรงกลม หมายถึง พระเจดีย์ซึ่งมีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นอย่างรูปกรวยกลม พระเจดีย์ทรงกลมนี้ถือเป็นแบบแผนเฉพาะของพระเจดีย์ในประเทศไทยที่นิยมสร้างกันมาแทบทุกสมัยเช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชสิทธิาราม ธนบุรี

8.2.2 เจดีย์แปดเหลี่ยม หมายถึง พระเจดีย์ที่มีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นรูปกรวยแหลมแปดเหลี่ยม องค์ประกอบที่ใช้แบบแผนคล้ายกับพระเจดีย์ทรงกลมทั่วไป พระเจดีย์ทรงนี้มีพัฒนาการจากรูปแบบเจดีย์ทรงกลมอีกขั้นหนึ่ง แทนที่จะเน้นตัวองค์ระฆังกลับเน้นที่ส่วนฐานแทนด้วยการยึดฐานขึ้นจนกลายเป็นส่วนสำคัญไปเช่น วัดธรรมิกราช อโยธยา วัดสุวรรณวาศณียาราม

8.2.3 เจดีย์สี่เหลี่ยม หมายถึง พระเจดีย์ที่มีโครงสร้างรูปทรงลักษณะโดยรวมเป็นอย่างรูปกรวย 4 เหลี่ยม แบ่งเป็น

(1) เจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุม เป็นการนำองค์ประกอบและรูปทรงของเจดีย์ทรงกลมมาปรับเป็นเจดีย์ 4 เหลี่ยมย่อมุม มีทั้งย่อมุ้มน้อย 12 16 และ 20 ในเวลาต่อมาได้พัฒนารูปทรงเส้นกรอบนอกของโครงรูปให้เรียวแหลมยิ่งขึ้น เรียกรูปทรงอย่างนี้ว่า “ทรงจอมแห” หรือ “ไม่เรียวหวดฟ้า”

(2) เจดีย์สี่เหลี่ยมฐานสูง เป็นแบบอย่างที่ใช้วิธียึดฐานปัทม์ชั้นบนให้สูงขึ้น เพื่อเป็นเรือนธาตุขององค์พระเจดีย์ ประดับซุ้มจระนำ นอกจากนี้ในบางสมัย อาทิ สมัยศรีวิชัย หรือล้านนาก็ยังนิยมทำเจดีย์จำลองขนาดเล็กประดับที่มุมทั้ง 4 เหนือเรือนธาตุอีกด้วย เช่น เจดีย์ราย วัดเจดีย์เจ็ดแถว สุโขทัย เจดีย์รายวัดพระราม อโยธยา พระบรมธาตุไชยา สุราษฎร์ธานี พระเจดีย์สี่เหลี่ยมลำพูน

8.2.4 เจดีย์แบบเบ็ดเตล็ด หมายถึง พระเจดีย์ที่มีรูปแบบลักษณะเฉพาะที่ใช้กันในบางกลุ่มบางพื้นที่ ที่ไม่จัดให้อยู่ในรูปแบบทั้ง 3 ลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วเช่น

(1) ทรงดอกบัวตูม คือ พระเจดีย์รูปทรงสูง มีฐานเขียงซ้อนลดหลั่นขึ้นไปรับเรือนธาตุ เหนือปลายยอดด้วยรูปดอกบัวตูม

(2) ทรงปราสาท คือ พระเจดีย์ทรงสี่เหลี่ยม ที่มีรูปแบบของส่วนยอดอาคารทำเป็นชั้นคล้ายหลังคาซ้อนกันหลายๆชั้น ก่อนรับองค์ระฆังกลมบนส่วนปลายนิยมกันในกลุ่มพระเจดีย์แถบล้านนา เช่น เจดีย์ทรงดอกบัวตูม วัดสวนแก้วอุทยานน้อยสุโขทัยเจดีย์ทรงดอกบัวตูม วัดมหาธาตุสุโขทัย

8.3 พระเจดีย์ที่ใช้ประกอบในผังเขตพุทธาวาส โดยทั่วไปแยกออกได้เป็น 5 ประเภทตามตำแหน่งที่ตั้งและหน้าที่ คือ

8.3.1 เจดีย์ประธาน หมายถึง พระเจดีย์ที่ถูกกำหนดให้เป็นอาคารหลักประธานของวัด จึงมักเป็นพระเจดีย์ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในผัง ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ ณ บริเวณกึ่งกลางผังหรือบนแนวแกนหลักด้านหลังพระอุโบสถหรือพระวิหาร ตำแหน่งเจดีย์ประธาน เช่น วัดกุฎีดาว อยุธยา เจดีย์ประธาน วัดโสมนัสวิหาร

8.3.2 เจดีย์ราย หมายถึง พระเจดีย์ขนาดย่อมที่ประกอบในผังในฐานะพระเจดีย์รอง โดยจะวางอยู่เรียงรายรอบอาคารประธานเจดีย์ราย วัดพระศรีสรรเพชญ์ อยุธยาเจดีย์ราย วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพฯ

8.3.3 เจดีย์ทิศ หมายถึง พระเจดีย์รองสำคัญในผังที่ถูกกำหนดให้ตั้งประกอบในผังที่ทิศทั้ง 4 หรือมุมทั้ง 4 ของผัง อย่างที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เจดีย์มุม” ตำแหน่งเจดีย์ทิศวัดใหญ่ชัยมงคล อยุธยา

8.3.4 เจดีย์คู่ หมายถึง พระเจดีย์ที่ทำเป็นคู่ ตั้งอยู่ด้านหน้าอาคารสำคัญอย่างพระอุโบสถหรือพระวิหาร หรือพระปรางค์ เจดีย์คู่ วัดชินวรสนธิ์ ธนบุรี เจดีย์คู่ วัดไชยวัฒนาราม อยุธยา

8.3.5 เจดีย์หมู่ หมายถึง พระเจดีย์ที่สร้างเป็นกลุ่มหรือหมู่ในบริเวณเดียวกัน เน้นความสำคัญของทั้งกลุ่ม ไม่ได้เน้นที่องค์ใดองค์หนึ่งโดยเฉพาะ

9. ความหมายของวัด

โชติ กัลยาณมิตร (2539) ให้ความหมายว่าวัด หมายถึง สถานที่ทางพระพุทธศาสนา ปกติมีพระอุโบสถ พระวิหาร พระเจดีย์ รวมทั้งมีพระภิกษุสงฆ์อยู่อาศัย (ราชบัณฑิตยสถาน 2552) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และพระยาอนุมานราชชน บันทึกรวบรวมความรู้ต่างๆ เล่ม 2 กล่าวไว้ว่า วัด เป็นคำเรียกชื่อศาสนสถานแบบคำไทย โดยที่มาของคำว่า “วัด” ยังไม่มีข้อยุติ บางคนอธิบายว่า มาจากคำว่า “วตวา” ในภาษาบาลี แปลว่า เป็นที่สนทนาธรรม บ้างก็ว่ามาจาก “วัตร” อันหมายถึงกิจปฏิบัติหรือหน้าที่ของพระภิกษุที่พึงกระทำ หรือแปลอีกอย่างว่าการจำศีล ซึ่งวัด (วัตร) ตามนัยยะนี้จึงน่าจะหมายถึงสถานที่ซึ่งพระภิกษุสงฆ์ใช้เป็นที่พักผ่อนหรือสถานที่ที่พระภิกษุสงฆ์ใช้ปฏิบัติภารกิจที่พึงกระทำนั่นเอง แต่ก็มีบางคนสันนิษฐานว่ามาจากคำว่า

“วัดวา” อันหมายถึงการกำหนดขอบเขตของดินแดนที่สร้างเป็นศาสนสถานเพราะวัดกับวา มีความหมายอย่างเดียวกัน คือการสอบขนาด หรือปริมาณของสิ่งต่างๆ เช่น ความยาว ความกว้าง เป็นต้น วัดในนัยยะอย่างหลังนี้จึงหมายถึง พื้นที่

ครั้งพุทธกาล ใช้คำว่า “อาราม” เป็นคำเรียกชื่อ ศาสนสถานในทางพุทธศาสนาที่ใช้เรียกเสนาสนะที่มีผู้ศรัทธาถวายพระพุทธรองค์ในระยะแรกๆ เช่น “เชตวันาราม” หรือชื่อเดิมว่า “เชตวันอนาถบิณฑิกสสอาราม” ซึ่งมีความหมายว่า “สวนของอนาถบิณฑิกที่ป่าเชต” หรือ “เวฬุวนาราม” หรือ “บุปผาราม” เป็นต้น โดย “อาราม” หรือ “อาราม” ในคำอ่านของไทยแปลว่าสวนนอกจากนี้ในเวลาต่อมายังมีคำที่ใช้เรียกอีกอย่างว่า “วิหาระ” หรือ “วิหาร”

ยังมีคำที่ให้ความหมายวัดอยู่อีกชื่อหนึ่งคือ “อาวาส” คำนี้ที่ใช้เรียกสมภารผู้ครองวัดว่า “เจ้าอาวาส” ซึ่งแปลว่าผู้เป็นใหญ่ในวัด หรือชื่อเรียกวัด เช่น เทพศิรินทราวาส (เทพ+ศิรินทรา+อาวาส) โดยปกติคำว่าอาวาสไม่เป็นที่นิยมใช้กันในความหมายว่าวัด ทั้งนี้เพราะนิยมนำไปใช้กับความหมายที่แคบกว่าคำว่าอาราม โดยมักให้ความหมายในเชิงที่เป็นตัวเรือนที่อยู่อาศัยมากกว่า อาวาสจึงเสมือนเป็นที่อยู่ส่วนย่อยภายในอารามที่หมายถึงพื้นที่ที่เป็นศาสนสถานทั้งเขต

9.1 ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ในประเทศไทย พุทธศักราช 2505 กำหนดไว้ว่า วัดมี 2

ชนิด คือ

9.1.1 วัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา

9.1.2 สำนักสงฆ์

วิสุงคามสีมา หมายถึง เขตพื้นที่ที่พระภิกษุสงฆ์ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเพื่อใช้จัดตั้งวัดขึ้น แต่ในทางปฏิบัติเป็นการขอพระบรมราชานุญาตเฉพาะแต่บริเวณที่ตั้งพระอุโบสถเท่านั้น

สำนักสงฆ์ หมายถึง สถานที่พำนักอาศัยของหมู่พระภิกษุสงฆ์ ไม่ได้ขอพระบรมราชานุญาตใช้พื้นที่ดินแห่งนั้นเพื่อจัดตั้งเป็นวัดขึ้น ดังนั้นสำนักสงฆ์จึงไม่มีโรงพระอุโบสถเพื่อใช้เป็นที่ทำสังกรรม

9.2 ที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ถือว่าเป็นวัดที่ถูกต้องและมีฐานะเป็นนิติบุคคลตามกฎหมาย วัดประเภทนี้ยังแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

9.2.1 วัดหลวงหรือพระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ทรงสร้าง หรือวัดที่รัฐบาลหรือราษฎรทั่วไปสร้างขึ้นแล้วทรงรับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์

9.2.2 วัดราษฎร์ หมายถึง วัดที่ราษฎรทั้งหลายสร้างขึ้นตามศรัทธา พระอารามหลวงแบ่งออกได้เป็น 3 ชั้น คือ

(1) พระอารามหลวงชั้นเอก หมายถึง วัดที่มีเจดีย์สถานสำคัญ เป็นวัดที่บรรจุพระบรมอัฐิหรือวัดที่มีเกียรติอย่างสูง มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะผู้ใหญ่ขึ้นไป

(2) พระอารามหลวงชั้นโท หมายถึง วัดที่มีเกียรติ มีเจ้าอาวาสเป็นพระราชาคณะสามัญขึ้นไป

(3) พระอารามหลวงชั้นตรี หมายถึง วัดที่มีเกียรติหรือวัดสามัญเจ้าอาวาสเป็นพระครูชั้นสูงขึ้นไป

9.3 พระอารามหลวงนั้นยังแบ่งตามฐานันดรศักดิ์ออกเป็น 4 ชนิด คือ

9.3.1 ชนิดราชวรมหาวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์ โดยที่สิ่งปลูกสร้างนั้นมีขนาดใหญ่โตสมพระเกียรติ

9.3.2 ชนิดวรมหาวิหาร ลักษณะเดียวกับชนิดราชวรมหาวิหารแต่มีความสำคัญน้อยกว่า

9.3.3 ชนิดราชวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์เป็นการส่วนพระองค์

9.3.4 ชนิดวรวิหาร หมายถึง พระอารามที่พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระราชินี สมเด็จพระยุพราช ทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์แล้วพระราชทานเป็นเกียรติแก่ผู้อื่น

9.4 พระอารามหลวงแต่ละชั้นมิได้หมายถึงว่าจะมีชนิดของพระอารามครบทั้ง 4 ประเภท ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความสำคัญของสถานที่ขนาดและผู้สร้าง ซึ่งจะเป็นสิ่งกำหนดชนิดของพระอารามดังกล่าว ในปัจจุบันได้มีการจัดแบ่งชนิดของพระอารามตามระดับชั้นดังนี้

9.4.1 พระอารามหลวงชั้นเอก แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) ราชวรมหาวิหาร

(2) ราชวรวิหาร

(3) วรมหาวิหาร

9.4.2 พระอารามหลวงชั้นโท แบ่งเป็น 4 ระดับ คือ

(1) ราชวรมหาวิหาร

(2) ราชวรวิหาร

(3) วรมหาวิหาร

(4) วรวิหาร

9.4.3 พระอารามหลวงชั้นตรี แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

(1) ราชวรวิหาร

(2) วรวิหาร

374431

ฉป
294. 3435
ด 1711 ก
ฉ. 1 2654

(3) สามัญไม่มีสร้อยต่อท้ายชื่อ

9.5 มูลเหตุการสร้างวัด สมัยพุทธกาลไม่มีการสร้างอาคารสถานที่ให้เป็นที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสงฆ์โดยเฉพาะเจาะจง เนื่องจากพระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุมิที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งถาวร ด้วยจะทำให้เกิดความยึดติดในทรัพย์ทางโลก จึงทรงกำหนดสถานที่สำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัยพื้นฐานสุดคือ “รุกขมูลเสนาสนะ” อันหมายถึงการอยู่รอบโคนต้นไม้ แล้วให้จาริกไปเรื่อยๆ ทั้งนี้เพื่อมิให้จิตมีสิ่งผูกพัน

เมื่อพระพุทธเจ้าพร้อมเหล่าสาวกออกเผยแผ่พระศาสนา ปรากฏว่ามีผู้เลื่อมใสศรัทธาพากันบวชเป็นพระภิกษุจำนวนมากมาย ที่ไม่ได้บวชต่างก็ให้ความอุปถัมภ์เกื้อกูลเป็นอย่างดี โดยเฉพาะพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งนครราชคฤห์ ทรงประกาศตนเป็นองค์ศาสนูปถัมภกต่อพุทธศาสนา ทั้งทรงถวาย “เวฬุวัน” ให้เป็นที่ประทับของพระพุทธองค์และเหล่าพุทธสาวก ซึ่งพระองค์ทรงรับไว้ ด้วยเพราะวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์มิใช่มุ่งเน้นให้บำเพ็ญวิปัสสนาญาณเท่านั้น ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือการจาริกออกไป ณ ที่ต่างๆ เพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนอีกด้วย และเป็นมูลเหตุให้ทรงมีพระพุทธานุญาตให้พระภิกษุสามารถรับอาหารที่เหล่าทายกถวายได้ อาทิ เชตวันาราม ที่มหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกะแห่งกรุงสาวัตถี สร้างถวาย หรือ ปุพพารามวิหาร ที่นางวิสาขาสร้างถวาย แต่ถือได้ว่าเวฬุวันารามเป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา

หลังพุทธกาลเมื่อมีการสร้างพระสถูปเจดีย์ขึ้น ทำให้บริเวณเหล่านี้เกิดเป็นที่ชุมนุมของเหล่าพระสงฆ์และคฤหัสถ์ที่เดินทางมาถึง ที่สุดแล้วก็เกิดมีพระภิกษุบางรูปสมัครใจที่จะอยู่พำนักเพื่อบำรุงรักษาสังเวชนียสถานเหล่านั้น ทั้งมีผู้ศรัทธาสร้างที่พักกุฏิสงฆ์ถวายแก่พระภิกษุดังกล่าว สถานที่นี้ในที่สุดได้กลายสภาพเป็น “วัด” ที่สมบูรณ์แบบ สืบทอดกันมาจนเกิดเป็นแบบอย่างชัดเจนดังปัจจุบัน ด้วยเหตุที่การสร้างวัดกลายเป็นประเพณีที่นิยมกันในที่ต่างๆ วัดจึงมีปรากฏอย่างแพร่หลายทั้งในเมืองใหญ่และชนบท จนทำให้จุดมุ่งหมายเดิมของการบวชนั้นเปลี่ยนไปในเวลาต่อมา เพราะพระสงฆ์ส่วนหนึ่งมีที่พักอาศัยอย่างถาวรยึดติดใน เสนาสนะ แทนการมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อรื้อออกซึ่งความทุกข์และเพื่อทำให้แจ้งแห่งการดับทุกข์ ซึ่งเป็นความหมายของการบวช เพราะคำว่าบวช มาจาก คำว่า ป+วช แปลว่า เว้นทั่ว หมายถึงเว้นห่างจากกาม จากกิเลส พระภิกษุในเวลาถัดมาจึงมีลักษณะที่แตกต่างกัน 2 แบบ คือ

9.5.1 ฝ่ายหนึ่งซึ่งยังคงตั้งมั่นอยู่กับแนวปฏิบัติเดิมนั้นคือปลีกความวุ่นวายจาก

โลกออกสู่ป่า เพื่อแสวงหาความวิเวก มุ่งเน้นทางวิปัสสนาธุระ

9.5.2 ฝ่ายหนึ่งซึ่งนิยมการอยู่ยึดติดวัดภายในเขตชุมชน โดยมุ่งเน้นการศึกษา คือ การมุ่งศึกษาเพื่อให้รู้ถึงพระพุทธพจน์ พระธรรมวินัย รวมทั้งพระอภิธรรมต่างๆ แยกออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

(1) ฝ่ายที่อยู่ป่า เรียกว่า พระอริยวาที

(2) ฝ่ายที่อยู่ในเมือง เรียกว่า พระคามวาที

พระภิกษุไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอริยวาทีหรือคามวาที ทุกระปจะต้องสังกัดไม่วัดใดก็วัดหนึ่ง วัดฝ่ายคามวาทีนั้นอยู่ภายในหรือรอบนอกเมืองที่มีชุมชนอาศัยอยู่ แต่วัดฝ่ายอริยวาทีจะต้องถอยร่นให้ห่างไกลชุมชนให้มากที่สุด แต่ความจำเป็นในการพึ่งพาอาศัยการแบ่งปันอาหารจากสังคมยังต้องมีอยู่ ในพระวินัยกำหนดไว้ว่าวัดฝ่ายอริยวาทีจะต้องตั้งไม่ห่างจากหมู่บ้านที่ใกล้ที่สุดจนเกินไป คือให้อยู่ในระยะประมาณ 500 ชั่วโมง หรือประมาณ 1 กิโลเมตร เพื่อเอื้อให้พระภิกษุสามารถเดินทางไปรับการบิณฑบาตและกลับมาทานอาหารเพลก่อนเที่ยงวัน

วัดอริยวาที นิยมตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นป่าเขา ส่วนใหญ่มีเพียงกุฏิและศาลาโถงอเนกประสงค์ ไม่มีอาคารและแบบแผนมากนัก พระสงฆ์ฝ่ายนี้จะอยู่จำวัดเฉพาะเพียงช่วงเช้าพรรษา และมุ่งชุกค้ำเข้าป่าลึก ปักกลด ฝึกหัดกรรมฐานจิต และจาริกไปเรื่อยๆ ก่อนกลับออกมาจำพรรษาที่วัดอีกครั้งเมื่อถึงฤดูเข้าพรรษาใหม่ ความต้องการทำสังฆกรรมใดๆ ก็เพียงอาศัยการกำหนดขึ้นใช้เพียงชั่วคราวเท่านั้น

วัดคามวาที สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่พึ่งของชุมชนหรือเมืองโดยตรง ภารกิจหลักของพระภิกษุสงฆ์ฝ่ายนี้มุ่งไปในทางปฏิบัติด้านพิธีกรรมทางศาสนา และการเน้นศึกษาทางหนังสือเพื่อแสวงหาความรู้ สำหรับใช้ในการสั่งสอนฆราวาสมากกว่าฝึกปฏิบัติด้านวิปัสสนาธุระ พระสงฆ์ฝ่ายนี้จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับโลกภายนอกตลอด ทำให้แนวทางหลักด้านปฏิบัติต้องเปลี่ยนไปจากการมุ่งหาหนทางเพื่อให้ “ตนเอง” พ้นจากสังสารวัฏ มาเป็นเพื่อช่วยให้ “ผู้อื่น” พ้นทุกข์แทน เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่เพื่อมุ่งผลตรัสรู้และนิพพาน หากแต่การเน้นผลทางปรีชาธรรมทั้งคอบนี้แนะช่วยเหลือบรรเทาทุกข์แก่เวไนยสัตว์ทั้งปวงได้ ก็เท่ากับเป็นการสั่งสมทานบารมีและยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้นในขณะเดียวกัน ถือเป็นหลักสำคัญในการฝึกจิตเพื่อการ “ละวาง” วัดประเภทนี้จะมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารมากกว่าวัดอริยวาที ตามความต้องการใช้งานกำหนดแบบแผนทั้งด้านรูปแบบและแผนผังรวมมีกฎเกณฑ์ค่อนข้างชัดเจน

10. ความสัมพันธ์ระหว่างวัด บ้าน และ วัง

ชัย เรื่องศิลป์ (2527) กล่าวว่าไว้ว่าสังคมไทยเคารพศรัทธาต่อพระภิกษุมก เพราะเชื่อว่าพระภิกษุเป็นผู้มีความรู้มากกว่าฆราวาส เป็นผู้ทรงศีล ย่อมพูดแต่สิ่งเท็จจริง และเป็นครูบาอาจารย์ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนที่มีต่อวัดจึงผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของทุกคนนับแต่เกิดจนตาย คำสั่งสอนจึงได้รับความเชื่อถืออย่างไร้ความคลางแคลงใจ ดังนั้นพระสงฆ์จึงกลายเป็นที่พึ่งของสังคมในทุกๆ เรื่อง ไม่ว่าในทางที่เป็นมงคลและอัปมงคล

ส่วน วัด นั้นเป็นสถานที่รับใช้บริการงานประเพณีการทำบุญต่างๆ เพื่อให้เกิดกุศลบุญแก่
 ฆราวาส เนื่องในวันสำคัญทางศาสนาซึ่งมีอยู่แทบตลอดทั้งปีดังนี้

1. สถานที่ให้การศึกษาแก่ชุมชน นับแต่การบวชเณรจนถึงบวชพระภิกษุ

2. สถานที่ให้ความสงบเยือกเย็นทางใจ เช่น การแสดงพระธรรมเทศนา การฝึก

ปฏิบัติธรรม สมาธิ

3. สถานที่ชุมนุมของสังคมทุกกาลวาระ เช่น การประชุมกรรมการหมู่บ้าน และ
 งานเทศกาลรื่นเริงที่มีการออกร้าน มีมหรสพต่างๆ เป็นต้น

4. สถานที่ประกอบพิธีกรรมเนื่องในการตาย เช่น การตั้งศพสวดพระอภิธรรม

และ การเผาศพ

ความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับวัง พระมหากษัตริย์ในอุดมคติของสังคมไทย จะสมบูรณ์แบบ
 ได้นั้นต้องแสดงศักยภาพของพระองค์ใน 2 ลักษณะ คือ ความเป็นพระจักรพรรดิราชที่สามารถ
 ปกป้องปวงประชาให้อยู่เย็นเป็นสุขจากศัตรู และ ความเป็นพระมหาธรรมราชา หมายถึง พระราชา
 ผู้ทรงคุณธรรม ดังนั้นพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์จึงทรงดำเนินนโยบายตามแนวความคิด
 ดังกล่าวนี้นี้มาโดยตลอด โดยการสร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ ก็เพื่อส่งเสริมให้ภาพลักษณ์
 แห่งความเป็น “ธรรมราชา” ของพระองค์สมบูรณ์แบบขึ้น นอกเหนือจากการอาศัยศาสนาช่วยใน
 พิธีกรรมต่างๆ

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยดังกล่าวมาทั้งหมด มีความเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหลัก
 คือ บ้าน วัด และวัง

สถาบันทั้ง 3 หน่วยนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องซึ่งกันและกันตลอดเวลา โดย “วัง” อยู่ใน
 สถานะของที่ประทับแห่งกษัตริย์หรือผู้นำของสังคมและประเทศชาติ วังจึงเป็นเสมือนหนึ่ง
 สัญลักษณ์แห่งศูนย์รวมในทางอาณาจักร ในขณะที่ “บ้าน” เป็นที่พักอาศัยของเหล่าทวยราษฎร์ เป็น
 หนึ่งในโครงสร้างพื้นฐาน สำหรับ “วัด” อันเป็นที่ตั้งของพุทธสถานนั้น ก็จะดำรงอยู่ในฐานะศูนย์
 รวมทางจิตใจที่เป็นตัวกลางเชื่อมระหว่าง “วัง” กับ “บ้าน” หรืออีกนัยยะหนึ่งระหว่าง “กษัตริย์” กับ
 “ราษฎร” เมื่อไทยรับเอาอิทธิพลความเชื่อในเรื่องของ “สมมุติเทพ” จากขอมเข้ามาใช้ในสังคมสมัย
 อยุธยา ภาพลักษณ์และบทบาทแห่งกษัตริย์ของไทยยังมีความสูงส่งและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นจนทำให้
 ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับราษฎรกลับมีช่องว่างห่างกันมาก “วัด” จึงเป็นเสมือน
 สายใยที่เชื่อมโยงช่องว่างดังกล่าวนี้ วัดสำคัญๆ โดยเฉพาะอย่างวัดมหาธาตุ ถูกสถาปนาขึ้นด้วย
 ขนชั้นปกครองทั้งสิ้น เนื่องจากต้องอาศัยกำลังและทรัพย์วัสดุในการก่อสร้างจำนวนมากวัดที่
 พระมหากษัตริย์ทรงสร้างขึ้นจึงวิจิตรบรรจงงดงาม เมื่อวัดดังกล่าวถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศูนย์รวม
 ในทางจิตใจของชุมชนกษัตริย์ในฐานะผู้สร้างวัดก็ย่อมได้รับความเคารพศรัทธาและเชื่อศรัทธา

จงรักภักดีจากทวยราษฎร์ในชุมชนนั้นโดยปริยาย อำนาจและพลังมวลชนที่กษัตริย์พึงจะได้มาอาศัยการสื่อสารผ่านทางเจ้าอาวาสวัดต่างๆนี้โดยตรง นี่คือการสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบ้าน วัด และวัง

เนตรนภิส นาควัชร (2525) กล่าวไว้ว่าโดยสรุปแล้ววัดในสถานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคมจึงมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ดังนี้

1. เป็นตัวแทนความเจริญและความมั่นคงของแผ่นดิน
2. เป็นสถาบันผู้สืบทอดศาสนาให้ยั่งยืน
3. เป็นสถานที่ให้การศึกษา
4. เป็นที่พึ่งทางกายและใจของสังคม
5. เป็นศูนย์กลางของศิลปกรรม

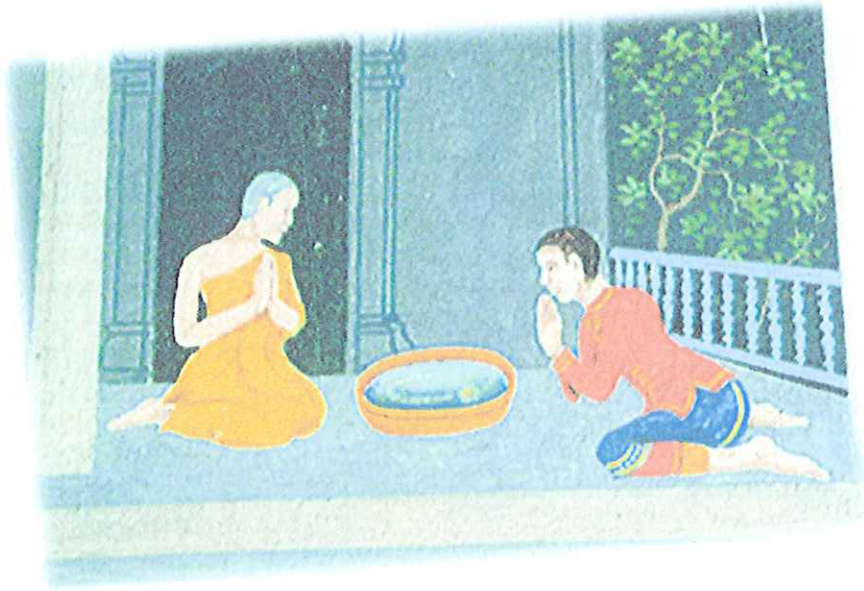
11. ประวัติวัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร

ประวัติวัดท้าวราชอาณาจักร เล่มที่ 2 หน้า 39 (2526) กล่าวไว้ว่า วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร หรือที่ชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “วัดคอกสุเทพ” เป็นวัดที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ ได้กล่าวถึงวัดพระธาตุคอกสุเทพว่ามีฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นราชวรวิหาร ตั้งอยู่บนคอกสุเทพ สูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 3,051 ฟุต ตั้งอยู่เลขที่ 124 บ้านคอกสุเทพ หมู่ที่ 9 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ รหัสไปรษณีย์ 50000 มีที่ดิน เนื้อที่ 36 ไร่ หนึ่งวัดแห่งนี้สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคอกสุเทพ-ปุย

ชื่อของคอกสุเทพนี้ เดิมทีเรียกกันหลายชื่อ นอกจากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นยังมีชื่ออุกบุรพค คอย อ้อยช้าง และคอกกาละ สาเหตุที่ได้ชื่อว่า “วัดพระธาตุคอกสุเทพ” จากการสืบค้นข้อมูลสันนิษฐานว่าเดิมมีพระฤๅษีคนหนึ่งชื่อวสุเทพหรือสุเทพฤๅษี เชื่อกันว่ามีตัวตนจริงพระเป็นผู้สร้างนครหริภุญชัยเมื่อ พ.ศ. 1204 (จินกาลมาลีปกรณ์) มาบำเพ็ญตบะอยู่บนเขาภูนี้ คนทั้งหลายจึงเรียกชื่อภูเขานั้นว่า ฤๅษีคอกนั้น

วัดพระธาตุคอกสุเทพมีประวัติสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1926 ในสมัยของพระเจ้ากือนามหาราช และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาในปี พ.ศ. 2010 โดยมีตำนานที่เล่าเกี่ยวกับวัดพระธาตุคอกสุเทพไว้ว่า ในสมัยพระเจ้ากือนา กษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งราชวงศ์มังรายครองราชย์ พ.ศ. 1898-1928 ผู้ทรงมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้โปรดให้สร้างพระเจดีย์บนคอกสุเทพ โดยทรงนิมนต์พระมหาสุมนเถระจากเมืองสุโขทัย ให้มาประกาศศาสนาในเมืองเชียงใหม่ และในครั้งนั้น พระมหาสุมนเถระได้นำเอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้ามาด้วย พระเจ้ากือนาเกิดความเลื่อมใสมาก จึงโปรดให้มีพิธีสงฆ์

พระบรมธาตุ เพื่อจะได้ัญเชิญไปบรรจุไว้ในสถูปเจดีย์วัดบุปผาราม ในขณะที่กระทำพิธีสงฆ์ พระบรมธาตุอยู่นั่นเอง พระบรมธาตุได้แยกออกเป็นสองส่วน

ภาพที่ 2.1 พิธีสงฆ์พระธาตุ

ที่มา : ภาพฝาผนังวิหารวัดพระธาตุคอกสุเทพ

พระเจ้ากือนากับพระสุมนะจึงได้พร้อมใจกัน ทำพิธีบรรจุพระบรมธาตุองค์ใหม่ไว้ที่วัดบุปผาราม หรือวัดสวนดอกในปัจจุบัน ส่วนพระบรมธาตุองค์เดิมนำไปประดิษฐานไว้ที่คอกสุเทพ โดยเริ่มจากการอัญเชิญผอบพระบรมสารีริกธาตุขึ้นสถิตเหนือเศวตฉัตรข้างมณฑลแล้ว อธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป หากพระบรมธาตุประสงค์จะสถิตอยู่ ณ ที่ใด ก็ขอให้ช้างมณฑลหยุด ณ ที่แห่งนั้น และในระหว่างทางที่ช้างมณฑลเดินทางไป ก็ได้หยุดเดินถึงสามครั้งทำให้เกิดชื่อของคอกช้างมณฑลและคอกงาม ครั้งที่สามถือเป็นครั้งสำคัญ เนื่องจากช้างมณฑลได้พาไปจนถึงยอดคอกขวาศุเทพบรรพต แล้วร้องเสียงดังจนก้องสะท้อนไปทั่วภูเขา เมื่อเดินประทักษิณ 3 รอบแล้วจึงถูกเข้าหมอบลง และหันที่ที่อาราธนาพระบรมธาตุลงจากหลังแล้ว ช้างมณฑลนั้นล้มลงในทันที ซึ่งหมายความว่าจะไม่ยอมเป็นพาหนะของผู้ใดอีก

เหตุการณ์ในครั้งนั้น ปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า “พระเจ้านครเชียงใหม่ทรงให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุองค์หนึ่ง ซึ่งเสด็จมาใหม่ไว้ในวัดบุปผารามนั้น ส่วนพระบรมธาตุองค์เดิม ซึ่งพระมหาสุมนะเถระนำมาจากเมืองสุโขทัยนั้น เมื่อจะแสวงหาที่อันสมควรสร้างพระสถูปเจดีย์จึงเชิญผอบพระบรมธาตุขึ้นสถิตเหนือพระฉัตร อธิษฐานเสี่ยงช้างพระที่นั่งปล่อยไป ช้างทรงพระบรมธาตุ

นั้น บ่ายหน้าเดินออกประตูหัวเวียงไปขึ้นสู่คอกขุดจอบรรพต (คอกขุดเทพ) ไปถึงผาตากผ้าก็หยุดรออยู่
 ครัวหนึ่ง ก็ขึ้นไปจนถึงจอมเขาแล้วก็หยุดอยู่ ณ ที่นั้น พระเจ้านครพิงค์เชียงใหม่กับพระสุมนะจึง
 พร้อมใจกันสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมราชานุสาวรีย์ จอมเขาที่นั่น ในปีชวด อัฐศก จุลศักราช 748
 พิสาขมาส เพ็ญวันพุธ จันทรเสวยฤกษ์ 16 เป็นฤกษ์สถาปนาพระเจดีย์ธาตุสุเทพอันปรากฏอยู่ ณ
 จอมเขาหลังเมืองเชียงใหม่สืบมาจนทุกวันนี้”

ภาพที่ 2.2 พิธีบรรจุพระบรมราชานุสาวรีย์ใหม่ไว้ที่วัดสวนดอก
 ที่มา : ภาพฝาผนังวิหารวัดพระธาตุคอกขุดเทพ

การสร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ เริ่มจากการขุดคอกขุดเล็ก 3 คอก แล้วเอาแท่งหิน
 ใหญ่ 7 ก้อนมากรุเป็นผนังเหมือนหีบใบใหญ่ เมื่อนำพระบรมราชานุสาวรีย์ลงวางแล้วใช้หินถมทับให้แน่น
 หมาจนถึงปากแล้วจึงก่อสอปูนสูง 5 วา ครอบปากหลุมไว้อีกชั้นหนึ่ง พระเจดีย์องค์นี้สร้างเสร็จ
 เรียบร้อยเมื่อ พ.ศ. 1928 โดยมีฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละ 3 วา สูง 7 วา รูปทรงเป็นแบบ
 รามัญ ต่อมาในสมัยพระเมืองแก้ว ระหว่าง พ.ศ. 2038–2068 มีการเสริมองค์พระเจดีย์ใหม่โดยขยาย
 ฐานออกไปด้านละ 6 วา สูง 11 วา

ภาพที่ 2.3 การขุดขุดคอกยลิก 3 คอก

ที่มา : ภาพฝาผนังวิหารวัดพระธาตุคอกยลิก 3 คอก

ในปี พ.ศ. 2088 มีการก่อสร้างวิหารและในปี พ.ศ. 2100 พระมหามงคลโพธิ์ เป็นผู้อำนวยการก่อสร้างบันไดนาถซึ่งสูง 300 ขั้นทอดยาวขึ้นไปสู่วัด นอกจากนี้ในสมัยของพระเจ้ากวิละ มีการสร้างวิหารขึ้น 2 หลัง ทางทิศตะวันตกและตะวันออกของพระบรมธาตุ ตลอดจนทำการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระบรมธาตุด้วยการสร้างฉัตรโลหะปักไว้ที่มุมและสร้างรั้วเหล็กล้อมรอบองค์พระธาตุ นอกจากนี้ในรัชสมัยของพระเจ้าทราญคำ ประมาณปี พ.ศ. 2181 พระองค์ได้พระราชทานทองคำหนัก 1,700 บาท ให้ตีแผ่เป็นทองจังโกปิดพระบรมธาตุ

จากนั้นได้สร้างถนนขึ้นสู่คอกยลิก เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ. 2477 สำเร็จสมบูรณ์ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2478 รวมระยะทางทั้งสิ้น 11 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการก่อสร้าง 5 เดือนกับอีก 22 วัน โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทั่วภาคเหนือ และมีท่านครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาเป็นองค์ประธานฝ่ายสงฆ์ร่วมกับเจ้าแก้วนารัฐซึ่งเป็นประธานฝ่ายฆราวาส

ภาพที่ 2.4 การสร้างเจดีย์ประดิษฐานพระบรมธาตุ
ที่มา : ภาพฝาผนังวิหารวัดพระธาตุคอกยสุเทพ

ภาพที่ 2.5 พิธีเฉลิมฉลองบวงสรวงพระธาตุ
ที่มา : ภาพฝาผนังวิหารวัดพระธาตุคอกยสุเทพ

อาคารเสนาสนะโบราณวัตถุและปูชนียวัตถุของวัดประกอบด้วยอุโบสถทรงล้านนา ภายในมีจิตรกรรมฝาผนังภาพประวัติพระธาตุคอกสุเทพ พระวิหาร 2 หลัง ด้านทิศตะวันตกประดิษฐานพระพุทธรูป ด้านทิศตะวันออกประดิษฐานพระพุทธรูป ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์จำนวน 30 หลัง ศาลาที่พักประชาชน หอฉัน สำนักชี ห้องสมุด หอพิพิธภัณฑสถาน พระประธานในอุโบสถ พระพุทธรูปแบบพระสิงห์นั่งขัดสมาธิเพชร อนุสาวรีย์ช้างมงคล (ช้างพระที่นั่งของพระเจ้ากือนาที่บรรทุกโกศพระบรมธาตุเสี่ยงทายขึ้นมามบนคอกสุเทพ) อนุสาวรีย์พระสุเทวฤาษี บันไดนาถซึ่งตัวนาถยาวถึง 60 วา ตลอดจนปูชนียวัตถุที่สำคัญมากของวัดพระธาตุคอกสุเทพ ซึ่งได้แก่ พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อันแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของเจดีย์แบบสุโขทัยที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านนาในสมัยนั้น ลักษณะโดยละเอียดขององค์เจดีย์ที่บรรจุพระบรมธาตุ คือ องค์เจดีย์มีเนื้อฐานด้านละ 6 วา รวม 4 ด้าน เป็นเนื้อที่ 36 ตารางวา

สำหรับสังเวียนเหล็ก (รั้วเหล็ก) ซึ่งมีขนาดด้านละ 7 วา นั้น ด้านตะวันออกมีซี่ 120 เล่ม ด้านตะวันตกมี 133 เล่ม ด้านใต้มี 130 เล่ม และด้านเหนือมี 120 เล่ม รวมทั้ง 4 ด้านเป็นจำนวน 503 เล่ม นอกจากนี้ มีปราสาทอยู่ทั้ง 4 มุม ราวเทียนอีกด้านละ 9 วา 3 สอก รวม 4 ด้านได้ 39 วา อนึ่ง ด้านตะวันออกมีประทีปทอง 29 ดวง ด้านตะวันตก ได้ และเหนือมีทิศละ 27 ดวง ที่มุมทั้ง 4 มีอีกมุมละ 4 ดวง รวมทั้งหมดมี 113 ดวง

ทุกๆปี จะมีงานประเพณีนมัสการและสรงน้ำพระธาตุคอกสุเทพซึ่งตรงกับวันเพ็ญ เดือน 6 และวันเพ็ญ เดือน 7 หรือวันวิสาขบูชา

นอกจากปูชนียวัตถุสถานที่ได้กล่าวถึงข้างต้น วัดพระธาตุคอกสุเทพยังมีโบราณสถาน ในเขตระเบียบกคโดยรอบซึ่งได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2478

นอกจากวัดพระธาตุคอกสุเทพ จะมีความสำคัญต่อจิตใจของประชาชนชาวเชียงใหม่ ในฐานะที่เป็นศาสนสถานอันควรเคารพแล้ว ยังมีความสำคัญทางด้านการศึกษาอีกด้วย โดยมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลี อีกทั้งวัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากเหล่าเจ้านายผู้ครองเมืองมาโดยตลอด จึงทำให้วัดพระธาตุคอกสุเทพ ได้รับพระราชทานให้ยกขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นราชวรวิหาร เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2506

12. ความหมายของสารคดี

12.1 ถวัลย์ ภาสกรวิธ (2545) ให้ความหมายว่าสารคดี หมายถึง หนังสือที่มีเนื้อหาสาระ เป็นเรื่องราวที่เขียนเกี่ยวกับบุคคล หรือเหตุการณ์ที่เป็นจริงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความรู้ ความคิดและความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน สารคดีกับบทความมีลักษณะคล้ายกันมาก แต่จะแตกต่างกันตรงที่สารคดี

มีความรู้เป็นแก่นมีความคิดเห็นเป็นส่วนประกอบ แต่บทความจะมีความคิดเห็นเป็นแก่น และมีความรู้เป็นส่วนประกอบ อีกทั้งสารคดีต้องใช้สำนวนโวหารที่คมคาย ลึกซึ้งชวนอ่านและให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน แต่บทความไม่ต้องคำนึงถึงความสนุกสนานก็ได้ ประเภทของรายการสารคดีสามารถแบ่งได้ดังนี้

12.1.1 สารคดีท่องเที่ยว (Touring Feature)

12.1.2 สารคดีทั่วไป (General Feature)

12.1.3 สารคดีเนื่องในโอกาสพิเศษ (Special Occasion Feature)

12.1.4 สารคดีเชิงวิเคราะห์ (Documentary)

12.1.5 สารคดีเชิงข่าว (News Documentary)

12.2 รูปแบบของสารคดี สารคดีมีรูปแบบการเขียนหลายลักษณะ ที่นิยมคือ ความเรียงบันทึก และจดหมาย ในปัจจุบันนิยมเขียนสารคดีที่มีรูปแบบเป็นบันเทิงคดีเพิ่มขึ้น คือ สารคดีที่นำเรื่องราวที่เป็นเรื่องจริง มาเขียนแบบเรื่องสั้นหรือนวนิยาย มีตัวละคร บทสนทนา จาก มีการดำเนินเรื่องที่รวดเร็ว ชวนติดตาม ทำให้เกิดความสนุกสนานแก่ผู้อ่าน

รูปแบบในการนำเสนอ นั้น ควรต้องคำนึงถึงความหลากหลายของบทสารคดี ควรหาเพลงที่เข้ากับเรื่องหรือบรรยากาศที่น่าเสนอ และใช้เสียงต่างๆสอดแทรกไปในรายการบ้าง เช่น เสียงสัมภาษณ์ บรรยายในเหตุการณ์จริง เป็นต้น นอกจากนี้ อาจจะมีการพูดคุยกับผู้รู้เรื่องดี หรืออภิปรายในกลุ่มที่เกี่ยวข้องก็ได้ ไม่ควรมีเฉพาะบทที่แห้งแล้งเกินไป โดยขาดการใช้กลวิธีที่น่าเสนอแบบอื่นเพิ่มเติม ความยาวของรายการสารคดีนั้น จะใช้เวลาประมาณ 15-20 หรือ 30 นาที เป็นอย่างมาก ที่นิยมกันคือ 15-20 นาที

12.3 การใช้ภาษาในงานสารคดี ควรใช้ดังนี้

12.3.1 ใช้ภาษาไพเราะ สละสลวย แต่ไม่วิเศษมาหราเกินไป หรืออาจกล่าวได้ว่า

ใช้ภาษาที่เรียบง่ายแต่ทรงพลัง

12.3.2 เติมเสน่ห์ในการเขียนด้วยการใช้อุปมาอุปไมยพองาม

12.3.3 ใช้คำประเภท กับ แก่ แต่ ต่อ ที่ ซึ่ง อัน ฯลฯ อย่างเหมาะสม

12.3.4 ระมัดระวังคำฟุ่มเฟือย ประเภท ทีมชาติไทยแพ้ให้กับทีมจีน รัฐบาล

สหรัฐฯ ทำการเจรจาสันติภาพกับอิรัก ฯลฯ

12.3.5 ระมัดระวังคำซ้ำ เช่น “ฉันเสียใจที่ทำให้ แม่ต้องร้องไห้ การทำให้แม่ต้องร้องไห้เป็นบาปมหันต์” หากเลือกคำไม่ซ้ำกันได้ เช่น การทำให้บุพการีน้ำตาตกถือเป็นบาปมหันต์ น่าจะดีกว่า

12.4 ขั้นตอนการเขียนบทสารคดี โดยทั่วไปดังนี้

12.4.1 กำหนดแก่นเรื่อง (theme) เริ่มต้นต้องทำความเข้าใจถึงความหมายของคำว่า ธีม (theme) ก่อน ธีม หมายถึง แก่น สารสำคัญของเรื่องที่ผู้เขียนต้องการจะบอกกับผู้รับสาร ซึ่งหากดูความหมายก็ไม่น่าจะเข้าใจยากนัก แต่ในความเป็นจริงแล้ว คำว่า ธีมนี้จะเข้าใจยากก็ยากจะง่ายก็ง่าย เพราะแท้ที่จริงแล้วในงานเขียนทุกประเภทหรือถ้ามองกว้างออกไปหน่อย ในงานศิลปะทุกประเภท จะต้องมีการกำหนดธีมขึ้นมาทั้งนั้น คำว่าธีมนั้นไม่ยากแต่ความยากจะอยู่ในกระบวนการเขียน ซึ่งผู้เขียนหน้าใหม่มักจะประสบปัญหาว่า ตนเองไม่สามารถค้นหาธีมออกมาได้ แต่ปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ หากมีการฝึกฝนบ่อยๆ เมื่อจะเขียนก็จะมีการคิดธีมออกมาก่อนโดยอัตโนมัติ

12.4.2 กำหนดพล็อต และวิธีนำเสนอ เมื่อผู้เขียนบทได้ธีม (หน้าตา) ขั้นตอนต่อมาจะต้องหาข้อมูลที่สามารถสนับสนุนที่ทำให้ธีมของเราเด่นชัดขึ้น ข้อมูลที่นำเสนอขึ้นจะต้องทำให้ผู้ชมสามารถเชื่อในธีมที่ผู้เขียนกำหนดขึ้นมาได้ เมื่อได้ชุดข้อมูลหรือพล็อตแล้ว ผู้เขียนบทจะต้องหากลวิธีนำเสนอที่น่าสนใจสามารถดึงดูดให้ผู้ชมสนใจได้

12.4.3 คิดให้เป็นภาพ ปัญหาของผู้เขียนบทส่วนใหญ่คือ การไม่ได้เริ่มต้นจากคิดเป็นภาพ เขียนบทไปเรื่อยๆ ตามข้อมูลหรือความคิดคำนึงของตนเอง โดยยังไม่รู้ว่าจะนำเสนอออกมาเป็นภาพอย่างไร ตรงนี้เป็นประเด็นสำคัญ เพราะเท่าที่พบงานสารคดีทางโทรทัศน์ส่วนใหญ่จะลอกข้อมูลมาจากหนังสือ โดยยังไม่ผ่านการกลั่นกรอง หรือคัดออกมาเป็นภาพเสียก่อน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ทำให้สารคดีทางโทรทัศน์จืดชืด เหมือนกับมาอ่านหนังสือให้คนดูฟัง ในบรรดางานเขียนทั้งหลายที่มีผู้เขียนและตีพิมพ์ออกมาในรูปหนังสือเล่ม หนังสือพิมพ์ วารสารหรือนิตยสารต่างๆ นั้น อาจจัดประเภทตามลักษณะเนื้อหาและวิธีการเขียนได้ 3 ประเภท คือ วิชาการ บันเทิงคดี และสารคดี สำหรับสารคดีใช้ในความหมายที่ตรงกันข้ามกับบันเทิงคดี หมายถึง เรื่องที่ไม่ใช่เรื่องสมมติ เป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้น จุดมุ่งหมายของการเขียนงานประเภทสารคดี คือ ต้องการให้ความรู้ ความคิดกับผู้อ่านเป็นหลัก อาจมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน

12.5 ประเภทของสารคดี สารคดีแบ่งตามรูปแบบและวิธีการเขียนได้ 3 ประเภท คือ

12.5.1 บทความ

12.5.2 ความเรียง

12.5.3 งานเขียนเล่าเรื่องจากประสบการณ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น จดหมาย บันทึก

ความทรงจำ เป็นต้น

12.6 ลักษณะของบทความ

12.6.1 มีเนื้อหาที่ให้ความรู้และความคิด

- 12.6.2 มีส่วนที่เป็นการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน
- 12.6.3 มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับเรื่องราวที่กำลังเป็นที่สนใจของคนทั่วไป
- 12.6.4 เลือกเสนอประเด็นใดประเด็นหนึ่งของเรื่อง
- 12.6.5 มีวิธีการเขียนให้ชวนอ่านชวนติดตาม
- 12.7 ลักษณะของบทความที่เป็นสารคดี
 - 12.7.1 บทความวิเคราะห์
 - 12.7.2 บทความแสดงความคิดเห็น
 - 12.7.3 บทความเชิงวิจารณ์
 - 12.7.4 บทความสารคดี
 - 12.7.5 บทความสัมภาษณ์ มี 2 ลักษณะดังนี้
 - (1) บทความสัมภาษณ์บุคคล
 - (2) บทความสัมภาษณ์กลุ่มบุคคลเพื่อประมวลทัศนคติ

13. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ (2540) ได้กล่าวถึง งานทางด้านสถาปัตยกรรมว่าเป็นศิลปะที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาถึงชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในภูมิภาคต่างๆ โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมพื้นบ้านไม่ว่าจะเป็นอาคารบ้านเรือน วัดวาอาราม หรือสิ่งก่อสร้างต่างๆ ล้วนแต่เป็นสิ่งที่แสดงถึงสภาพความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นนั้นได้เป็นอย่างดี และแนวทางการอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมนั้น กำหนดขึ้นได้โดยง่ายเมื่อประชาชนมีความเข้าใจเห็นคุณค่าความสำคัญของงานสถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมมีความพร้อมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และมีความรู้ที่จะอนุรักษ์งานสถาปัตยกรรมแต่ละประเภทแต่ละชิ้นไม่เหมือนกัน การสร้างจิตสำนึกของประชาชน การประชาสัมพันธ์เป็นมาตรการที่จะทำให้การปฏิบัติได้ผล นอกจากนี้การปฏิบัติงานที่ถูกต้องถูกหลักวิชาการจะเป็นแนวทางที่ดีให้ประชาชนเยาวชนและเด็กมีความเข้าใจและรักท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

สมโชติ อ๋องสกุล (2539) ได้กล่าวไว้ว่า ท่ามกลางกระแสการพัฒนาในวัฒนธรรมอุตสาหกรรมซึ่งพร้อมทำลายสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมเพื่อเงินตรา โคมเจ้านอมมานนครเชียงใหม่และทุกแห่งในสังคมไทย ทำลายวัฒนธรรมแบบเกษตรกรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมเกือบหมดสิ้น คลื่นอารยะธรรมลูกใหม่ของโลกก็ก่อตัวและผ่าเข้าสู่สังคมไทยด้วยอำนาจเทคโนโลยีที่เหนือกว่าอย่างรวดเร็ว กลุ่มชนทุกชนชั้นต่างสามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้นมีอำนาจต่อรองมากขึ้นทำให้กระแสประชาธิปไตย กระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสการเรียกร้องสิทธิ

มนุษย์ชน ประสานพลังกันด้านความสูญเสียอันเกิดจากวัฒนธรรมอุตสาหกรรม และการรวมอำนาจอย่างกว้างขวาง เชียงใหม่จึงเป็นสนามหนึ่ง ของการปะทะระหว่างแนวคิดกระแสหลักของทางราชการ และนักธุรกิจอุตสาหกรรมที่ต้องการให้เชียงใหม่เป็น “กรุงเทพแห่งที่สอง” ที่เต็มไปด้วยมลภาวะเป็นพิษจากปล่องควันของโรงงานและรถยนต์กับแนวคิดกระแสโต้ที่เชื่อว่าเชียงใหม่เติบโต ในทิศทางที่พึงปรารถนาได้โดยไม่ต้องผ่านความเจ็บปวด ของวัฒนธรรมอุตสาหกรรมเหมือนดังเช่นกรุงเทพ ทั้งสามารถธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์สำคัญ

สามารถ สิริเวชพันธุ์ (2539) ได้ศึกษาสถาปัตยกรรมเชียงใหม่และได้เขียนเอาไว้ว่า เชียงใหม่เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติการตั้งบ้านเมืองมาเป็นเวลานานถึง 700 ปี สถาปัตยกรรมทั้งที่เป็นของดั้งเดิมสมัยต่างๆ มีมากมายเป็นที่น่าเสียดายที่ถูกทำลายด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์สิ่งที่เหลืออยู่มีน้อยมากจนน่าตกใจว่า เชียงใหม่เป็นเมืองเก่าแก่กว่าอยุธยาและสุโขทัยเพราะเป็นตระกูลเชียงแสนแต่ที่เห็นอยู่ไม่กี่ชิ้น อย่างไรก็ตามก็สิ่งเหล่านี้คงเป็นเครื่องเตือนใจของคนรุ่นหลังที่จะเกิดต่อมาถึงแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของคนรุ่นหลัง

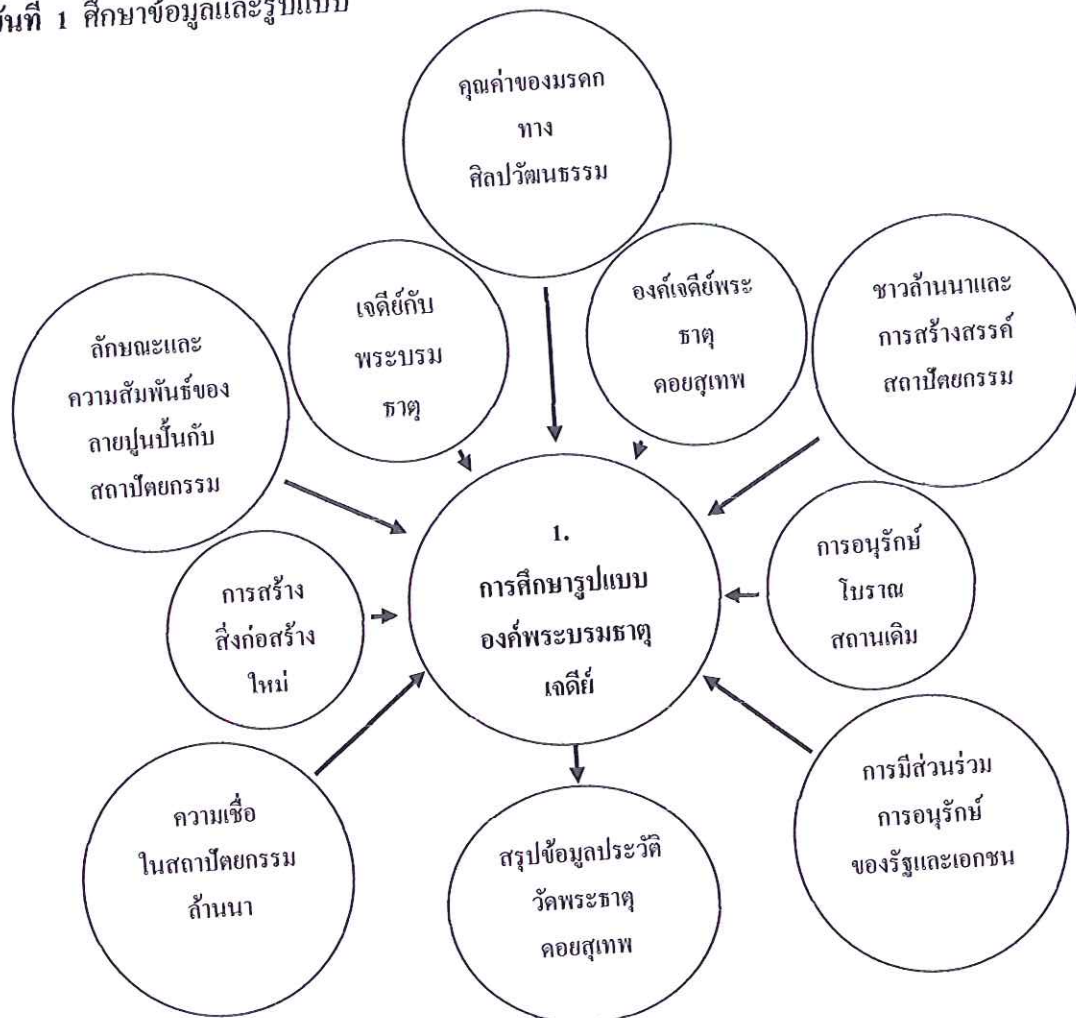
อนุภูฏ ศิริพันธ์ (2542) ได้ศึกษาการจัดโบราณสถาน และสิ่งแวดล้อมในเขตชุมชนบ้านปงสนุก อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง มีข้อเสนอแนะว่า ต้องการให้มีการกำหนดกรอบการอนุรักษ์ให้ชัดเจนว่าอย่างไร และระดับใด และควรให้ประชาชนได้เข้ามีส่วนร่วมในการจัดการ โบราณสถานและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้ และเผยแพร่ ความสำคัญของชุมชนให้ชุมชนได้รับรู้

อัมภางค์ โบราณนนท์ (2528) ที่ได้ทำการศึกษา ในเรื่องการศึกษาเพื่ออนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมว่า ชุมชนชนบทยังให้คุณค่าของวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างสูงยิ่ง ทั้งในด้านกายภาพและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น สมควรแก่การอนุรักษ์และควรมีการประสานงาน ของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องด้วยการดำเนินงานจึงจะมีศักยภาพที่จะบรรลุตามเป้าหมายได้

14. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลเรื่อง การศึกษารูปแบบองค์พระบรมธาตุเจดีย์วัดพระธาตุคอกสุเทพราชวรวิหาร ในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาข้อมูลและรูปแบบ

ขั้นที่ 2 ผลิตสารคดี

